

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ВІЛЬНОГО Й СПРЯМОВАНОГО АСОЦІАТИВНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ У ДОСЛІДЖЕННІ КОНЦЕПТУ

Шевченко Олена Миколаївна

к.пед.н., доцент

Українська медична стоматологічна академія

м. Полтава, Україна

Shevchenko.36028@gmail.com

Вступ./Introduction. Концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна за способом формування та представлення знань про певні об'єкти, явища. Концепт є глибинним смислом, згорнутою смисловою структурою тексту.

Розглядаючи особливості концепту, дослідники повинні звертати увагу не лише на семантику слів, що вербалізують концепт, але й враховувати мовні стереотипи, специфічні риси менталітету, що виявляються за допомогою асоціацій. Адже специфічною когнітивною структурою мовленнєвої свідомості є асоціативне поле, що бере участь у формуванні лінгвістичної картини світу. Поле реакцій, отриманих на слово-стимул, дає змогу судити про психологічну структуру значення вихідного слова як про комплексне явище, що характеризується низкою параметрів, у числі яких простежується наявність деякого емоційного навантаження [3].

Мета роботи./Aim. Мета статті – розглянути методику проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту.

Матеріали і методи./Materials and methods. Однією з суттєвих ознак концепту є асоціативність. Епідигмальні відношення, не беручи до уваги яких неможливо вичерпно й ґрунтовно розкрити семантику слова [4, с. 276]. О. Потєбня писав про асоціативність: “Асоціативність полягає в тому, що нерівнорядні сприйняття не знищують взаємно свою самостійність, а залишаючись самі собою, зливаються в одне ціле” [7, с. 136]. О. Буйнова

переконає, що асоціативні зв'язки є основою будь-якої мови: "...під час використання мови у звичайних умовах, представники мовної спільноти не створюють мову, а відтворюють ті сполучення, які чули в певних умовах та які в цих ситуаціях природно (для цього суспільства) використовуються. Іншими словами, носій мови у більшості випадків відтворює ті словосполучення, які були створені до нього в певному суспільстві відповідно до потреб суспільного життя" [2, с. 59].

В. Телія стверджує, що "асоціації супроводжують процеси мислення, а у випадку вербального мислення вони мають мовно-розумову природу, можуть актуалізувати асоціації" [8, с. 95].

Ряд вітчизняних (О. Горошко, Ж. Краснобаєва-Чорна, Т. Ковалевська, С. Мартінек, Т. Недашківська, Д. Терехова та ін.) та закордонних (О. Залевська, Ю. Караулов, І. Овчиннікова, Є. Тарасов, Н. Уфимцева та ін.) учених послуговуються методом асоціативного експерименту. В. Маслова переконана, що у дослідженні мовної картини світу важливим є метод асоціативного експерименту: "Асоціативний експеримент правомірно вважається методикою, пристосованою до великої кількості різних досліджень, адже асоціативні реакції – це осередок сутностей, за допомогою яких респонденти показують розуміння слова..." [6, с. 152].

В експерименті слово-стимул актуалізується, реалізує свої прямі та переносні значення, інформацію про можливості сполучуваності. Стимулом при цьому виступає слово, яке пропонується інформантові, а реакцією виступає слово чи словосполучення, які виступають в пам'яті людини як асоціати. Отже, сукупність реакцій на слово-стимул – це асоціативне поле слова [11, с. 145].

На думку Н. Уфимцевої, "... слова є стимулом мовної свідомості для певної культури – ключових для цього світогляду концептів у їх співвідношенні один з одним" [9, с. 154].

Методом когнітивного та лінгвокультурологічного дослідження вважають асоціативний експеримент. Адже на розуміння слова носієм мовної

культури вказують асоціативні реакції. Асоціативний експеримент дає результати для характеристики асоціативних смислових зв'язків та можливість детально дослідити семантичне поле слова-стимулу.

Найбільш використовувані асоціативні експерименти – вільний і спрямований. Спрямований асоціативний експеримент полягає в обмеженні можливих відповідей респондентів експериментатором. При вільному асоціативному експерименті респондентові пропонуються низки стимулів, кожному з яких має відповідати реакція.

Результати і обговорення./Results and discussion. Проаналізувати відображення концепту у свідомості носія культури, індивідуальні оцінки та культурні стереотипи дозволяє дослідження асоціативного поля концепту. Кожному слову-стимулу відповідає певне асоціативне поле, що представляє собою фрагмент образу світу того чи іншого етносу, відображений у свідомості носія культури, його мотивів, оцінок, культурних стереотипів.

Асоціативний експеримент застосовують для отримання мовного матеріалу і виокремлення національної специфіки концептів. Цей метод дослідження дає змогу максимально наблизитися до ментального лексикону, вербальної пам'яті, культурних стереотипів певного народу. Він сприяє виявленню змісту концепта в когнітивній свідомості носіїв мови, ранжуванню ознак концепта за яскравістю та значимістю. Ми підтримуємо думку В. Беляніна, який стверджує, що асоціативний експеримент дає можливість побудувати семантичну структуру слова, служить цінним матеріалом для вивчення психологічних еквівалентів семантичних полів і відкриває об'єктивно наявні у психіці носія мови семантичні зв'язки слів [1, с. 25].

Висновки./Conclusions. Отже, застосування експериментальних методик сприяє виявленню номінативного поля концепту, виокремленню когнітивних ознак, що його утворюють, формує епідигмальне поле концепту через його суб'єктивні дефініції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белянин В. П. Психолінгвістика : учебник / В. П. Белянин. – Москва : Моск. психол.-соц. ін-т, 2004. – 232 с.
2. Буйнова О. Ю. Універсальні і специфічні риси процесу метафоризації / О. Ю. Буйнова // Лінгвістичні дослідження. К 75-літтю професора В.Г. Гака. – Дубна : Фенікс, 2001. – 192 с.
3. Горошко Е. И. Інтегративна модель вільного асоціативного експерименту / Е. И. Горошко. – Харків : Ра-Каравелла, 2001. – 320 с.
4. Варзин А. В. Свобода як мовної і духовної досвід: номінація і концептуалізація Ф. М. Достоєвського: дисс. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Варзин Олександр Володимирович. – М., 2003. – 212 с.
5. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт гармонія в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: дис. ...канд. філол. Наук: 10.02.04/ Луньова Тетяна Володимирівна. – К., 2006. – 348с.
6. Маслова В. А. Когнітивна лінгвістика : Учеб. посіб. / В.А. Маслова. – Мінськ : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.: 45–46
7. Потебня А. А. Мисль і мова / А. А. Потебня. – К. : Синто, 1993. – 192 с.
8. Телія В. Н. Рефлекси архетипів свідомості в культурному концепті «родина» / В. Н. Телія // Славянські етюди : Збірник к ювілею С.М. Толстої. – М., 1999. – С. 466–476.
9. Уфимцева Н. В. Мовна свідомість : динаміка і варіативність / Н. В. Уфимцева. – М. : Інститут мовознавства РАН, 2011. – 252 с.
10. Федорюк Л. В. Проблема дослідження концепту як когнітивної одиниці / Л. В. Федорюк // III Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу». Національний університет «Києво-Могилянська академія». – 2017. – С. 78–80.
11. Шевченко О.М. Когнітивна лінгвістика як напрям мовознавчого дослідження / Шевченко Н.С., Шевченко О.М. // Молодий вчений. – № 7.1 (83.1). – 2020. – С. 142–146.